

Кваша О., Цыбулин Т. Основания уголовной ответственности пособника с позиций теории соучастия. В статье исследуются теоретические основы уголовной ответственности пособника и их реализации в нормах Уголовного кодекса Украины. Уголовная ответственность пособника за совершенное им содействие в совершении преступления или его сокрытии, должна основываться на определенных теоретических основах, которые выступали бы фундаментальной основой решения вопроса об общественной опасности этого вида соучастника. Особого внимания этот вопрос заслуживает как в контексте определения основ дифференциации правовых последствий, которые наступают за совершение преступления различными видами соучастников, так и в контексте индивидуализации наказания за совершенные ими деяния. По результатам проведенного исследования сделан вывод о том, что предусмотренные в законе об уголовной ответственности правовые последствия пособничества в преступлении основываются на сочетании двух теорий соучастия: акцессорной и самостоятельной. Выделены нормы Уголовного кодекса Украины, которые определяют принципы ответственности пособника с позиций акцессорной теории и с позиций самостоятельной теории соучастия.

Ключевые слова: пособник, соучастие, теории соучастия, акцессорная теория соучастия, теория самостоятельной ответственности соучастников.

Kvasha O., Tsybulin T. Foundations of an Accomplice's Criminal Responsibility from the Standpoint of the Theory of Complicity in the Crime. The article examines the theoretical foundations of criminal liability of an accomplice and implementation of them in the norms of the Criminal Code of Ukraine. The author states that criminal liability of accomplices for the abetment in the commission of a crime or concealing it should be based on certain theoretical principles, which would serve a solid fundamental basis for solving the problem of public danger caused by this kind of accomplice. Special attention is paid to the consideration of this issue both in the context of determining the basis for differentiation of the legal consequences that occur in the result of committing a crime by various types of accomplices and in the context of individualization of punishment for acts committed by them. The results of the study gave the grounds to conclude that the legal consequences of complicity in the crime, envisaged in the law on criminal liability, are based on a combination of the two theories of complicity: accessory and independent. The author highlighted those norms of the Criminal Code of Ukraine, which define the principles of accomplice's liability from the standpoint of the theory of accessory and from the standpoint of the independent theory of complicity.

Key words: accomplice, complicity, theory of complicity, accessory complicity theory, the theory of accomplice's self-responsibility.

УДК 343.261(477)

О. Колб, І. Колб

Щодо особливостей застосування в Україні заходів безпеки до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі

У статті на основі вивчення правового статусу осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, обґрунтована необхідність посилення заходів безпеки, що застосовуються до зазначених категорій засуджених у ході виконання даного кримінального покарання. Проведений аналіз наукової літератури дає можливість зробити висновок про те, що допоки на доктринальному та практичних рівнях не буде доведена необхідність збереження довічного позбавлення волі та, одночасно, повної відміни смертної кари, доти це буде визначальною обставиною, що детермінує особливості змісту заходів посиленого характеру, які спрямовані на забезпечення особистої безпеки усіх учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Це у повній мірі стосується й заходів безпеки, що застосовуються до засуджених значеної категорії осіб у визначених у ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України випадках.

Ключові слова: засуджений, персонал колоній, заходи безпеки, довічне позбавлення волі, виконання покарання, відбування покарання.

Постановка проблеми. У міжнародно-правових актах, що стосуються застосування заходів безпеки (фізичної сили, спеціальних засобів і зброї) до осіб, позбавлених волі, включаючи й засуджених до довічного позбавлення волі, визначено основний принцип такої діяльності персоналу виправних установ (колоній), а саме: це крайній спосіб реагування на суспільно небезпечні діяння особи, з урахуванням її індивідуальних характеристик (відсутні ступеня небезпеки тощо) та особливостей утримання засуджених у відповідних установах.

Проте, як показує практика, у ході безпосередньої діяльності персоналу, пов'язаної із застосуванням заходів безпеки до засуджених, цей принцип та підхід, що апробований у міжнародно-правовій практиці, дотримуються не завжди та супроводжується суттєвим порушенням прав і законних інтересів зазначеної категорії осіб, а також недотриманням правових підстав таких дій, що визначені у ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу (далі - КВК) України, зокрема щодо засуджених до довічного позбавлення волі.

Зміст цієї проблеми полягає у тому, що надмірне застосування сили до цієї категорії засуджених пояснюється, з одного боку, особливостями виконання та відбування покарання, а, з іншого, це обумовлено необхідністю забезпечення особистої безпеки усіх, задіяних у цьому процесі, учасників (ст.ст. 1, 102, 104 КВК).

Для того, щоб спростувати чи підтримати існуючі у цьому контексті теоретико-прикладні підходи, досить важливо з'ясувати суть соціально-правової природи кримінального покарання у виді довічного позбавлення волі.

Стан дослідження. Вивчення наукової літератури показало, що досить предметно та ефективно над розробкою зазначеної проблематики працюють такі учені, як О. М. Бандурка, В. А. Бадира, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. В. Василевич, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, А. В. Кирилюк, І. М. Копотун, О. М. Літвінов, В. О. Меркулова, А. Х. Степапюк, В. М. Трубников, І. С. Яковець та інші.

Поряд з цим, у контексті особливостей застосування в Україні заходів безпеки щодо осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, дана тематика досліджена недостатньо та неповно, що й обумовило необхідність її аналізу на рівні окремо взятої наукової статті.

Виклад основних положень. Одним із видів покарань, визначених у ст. 51 Кримінального кодексу (далі – КК) України, є довічне позбавлення волі [1]. Відповідно до вимог ст. 64 КК, довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк. При цьому дане покарання не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку.

Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі встановлені у главі 22 КВК України [2] та в інших нормативно-правових актах у сфері виконання покарань [3, с. 521-532].

Враховуючи, що зазначене покарання відноситься в Україні на сьогодні до найбільш суворих видів основних покарань, що полягає в позитивній ізоляції засудженого від суспільства [4, с. 160], воно виконується та відбувається у спеціальних кримінально-виконавчих установах закритого типу, зокрема у виправних колоніях максимального рівня безпеки (ст. 18 КВК), а осіб, які у них утримуються, в обіході називають «довічниками».

Як показало вивчення юридичної практики, довічне позбавлення волі відноситься до групи відносно нових покарань (арешт, обмеження волі, громадські роботи), що введені у чинний закон України про кримінальну відповідальність з урахуванням вимог міжнародно-правових актів [5] та практики їх реалізації у сфері виконання покарань [6, с. 714-720], а також рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9 [7]. Вирішальним при цьому стало взяття Україною при вступі до Ради Європи [8] зобов'язання дотримуватися Конвенції про захист прав і основних свобод людини [5, с. 219-234], зокрема шляхом скасування смертної кари.

На виконання зазначеного міжнародного зобов'язання Верховна Рада України внесла зміни у КК 1960 року, відмінивши у ньому ст. 24 «Виняткова міра покарання» та доповнивши його ст. 24-1 «Довічне позбавлення волі» [9]. Аналогічні зміни були внесені й у Виправно-трудоий кодекс України, який діяв до вступу в дію з 1 січня 2014 року КВК України [10].

Прийняття Україною у 2001 р. КК [1] та у 2003 р. КВК [2] загального підходу не змінило, а саме, в нашій державі на нормативно-правовому рівні закріплено лише одне виняткове та, одночасно, найбільш суворе і безстрокове основне покарання у виді довічного позбавлення волі [11].

У той самий час, досі в Україні на науковому та практичному рівнях точаться жваві дискусії з приводу, зокрема, відміни смертної кари. Прихильники останньої (політики, науковці, практики тощо), застосовуючи відомий у науці статистичний метод пізнання соціально-правових явищ і процесів [12, с. 108-109], переконують, що введення покарання у виді довічного позбавлення волі замість виключної міри покарання у виді смертної кари не змінило по суті речей: кількість засуджених до зазначених видів покарань щорічно є сталою [13, с. 131-133]. Так, в умовах дії норм КК Української РСР 1960 року, зокрема, у період і 1990 по 2000 роки, кількість засуджених до смертної кари щорічно коливалася у межах 100-200 осіб, а саме у 1990 р. – 114 осіб або 0,1 % у структурі всіх засуджених; 1991 р. – 112 (0,1 %); 1992 р. – 79 (0,1 %); 1993 р. – 117 (0,1 %); 1994 р. – 143 (0,1 %); 1995 р. – 191 (0,1 %); 1996 р. – 167 (0,1 %); 1997 р. – 128 (0,1 %); 1998 р. – 142 (0,1 %); 1999 р. – 104 (0,01 %); 2000 р. – 94 (0,01 %) [14, с. 23-23].

У том самий час, з моменту введення у КК 2001 р. покарання у виді довічного позбавлення волі, статистичні показники його застосування в Україні мають такий вигляд: 2001 р. було засуджено до даного покарання 156 осіб [15, с. 21]; 2002 р. – 150 осіб (0,08 % у структурі всіх засуджених [16, с. 40]; 2003 р. – 130 осіб (0,06 %) [17, с. 32]; 2004 р. – 214 осіб [3, с. 522]; 2006 р. – 130 осіб [18, с. 36]; 2007 р. – 111 осіб [19, с. 41]; 2008 р. – 82 особи [20, с. 24]; 2009 р. – 115 осіб [21, с. 25]; 2010 р. – 110 осіб [22, с. 37]; 2011 р. – 45 осіб [23, с. 33]; 2012 р. – 52 особи [24, с. 29]; 2013 р. – 53 особи [25, с. 38]; 2014 р. – 24 особи [26, с. 35]; 2015 р. – 27 осіб.

Враховуючи зазначені статистичні показники та тенденції призначення покарань у виді смертної кари та довічного позбавлення волі, прихильники введення в Україні такого виду покарання як смертна кара, переконані, що у будь-якому суспільстві завжди є «критична маса» осіб, що мають досить велику (найвищу серед усіх засуджених) суспільну небезпеку, яку в сьогоденні покарання у виді довічного позбавлення волі не нівелює та не виступає критерієм соціальної справедливості покарання [27, с. 693-694].

Теоретичним підґрунтям сучасної доктрини з питань введення смертної кари стали роботи відомих філософів, політиків та правознавців. Так, відомий німецький філософ Кант вважав найморальнішим покаранням за вбивство вбивство [28, с. 78]. Поряд з цим, за смертну кару активно виступали Гегель, Маргарет Тетчер [28, с. 78] та інші дослідники, в основу роздумів та доводів яких з цього приводу були покладені економічні розрахунки, а саме висока вартість позитивного утримання засуджених до довічного позбавлення волі [6, с. 714-715].

У той самий час, є й інша позиція, зміст якої зводиться до того, що введення такого виду покарання, як довічне позбавлення волі, є доцільним кроком законодавця, який створив широкі можливості для досягнення мети покарання (ст. 50 КК України) [3, с. 521-522]. Зокрема, А. Х. Степанюк переконаний, що: а) по-перше, не може бути ніяких сумнівів, що запровадження довічного позбавлення волі як альтернативи смертній карі відповідає сучасним уявленням про гуманізм у сфері застосування покарань та поведження із засудженими. При цьому запропонований режим довічного позбавлення волі створює умови для запобігання можливої деградації особи через багаторічну ізоляцію від суспільства; б) по-друге, при застосуванні довічного позбавлення волі у засуджених залишається право на життя, що є втіленням принципу поважання прав людини, сформульованого в Загальній декларації прав людини; в) по-третє, зміст даного заходу державного примусу, який знаходить свій вираз у максимально (порівняно з іншими категоріями осіб, позбавлених волі) можливому ступені ізоляції засуджених до даного позбавлення волі, відповідає умовам справедливості при застосуванні покарання, бо певним чином відображає співрозмірність злочину та кари; г) по-четверте, втіленням принципу невідворотності виконання покарань є те, що засуджені до довічного позбавлення волі мають зазнавати відповідних правообмежень, притаманних цьому виду покарань протягом щонайменше 20 років перед тим, як у них виникне можливість клопотати про помилування; ґ) по-п'яте, реалізацією принципу законності буде й те, що КВК України ставить обмеження прав і свобод засуджених до довічного позбавлення волі у певні межі і зобов'язує всіх суб'єктів виконання (відбування) даного покарання дотримуватися вимог законодавства, тобто їх поведінка має відповідати запропонованій законодавчій моделі [29, с. 286-287].

Як показало вивчення історії виникнення та розвитку покарання у виді довічного позбавлення волі, включаючи історію кримінальних покарань у цілому, науковці виділяють три такі періоди 1) від моменту їх виникнення до кінця XVIII ст; 2) філантропічний; 3) з II-ї половини XIX ст. – початок міжнародної співпраці у сфері виконання покарань [27, с. 695]. При цьому необхідно зазначити, що розвиток гуманного відношення до засуджених, у тому числі через справедливість призначеного для них покарання, завжди здійснювався на фоні жорстких протиріч двох визначальних принципів, а саме: з одного боку, це захист інтересів цивілізації в частині забезпечення, його безпеки, а з іншого. -

дотримання загальних людських цінностей, включаючи норми християнської моралі [27, с. 693]. Як влучно у зв'язку з цим зазначив Д. Г. Гальберт, покарання завжди було показником морального та розумового рівня суспільства. Грубість суспільних поглядів, низький рівень розумового і морального розвитку суспільства, застій думки, пригнічення особистості й особистої волі породжує жорстку систему покарань [30, с. 85]. При цьому варто зазначити, що зазначені проблеми були предметом дослідження відомих учених і філософів усіх часів розвитку цивілізації (Соломона [3, с. 12]; Г. К. Ліхтерберга [30, с. 51]; Ф. Бекона [30, с. 62] та інших [31]).

Разом з тим, слід визнати, що питання щодо ставлення до смертної кари неоднозначно тлумачаться і в Біблії [27, с. 693-694]. Так, з одного боку підвалини християнської релігії проникнуті духом милосердя і любові до ближнього (зокрема, відомим є закликання любити ближнього як самого себе), а, з іншого, як це впливає і з змісту ст. 6 Глави 9 Першої книги Мойсея, Бог сказав, що хто проллє кров людини, того кров буде пролита людиною; бо по образу Божому створив Бог людину [32, с. 11].

Підводячи підсумки щодо доцільності відміни смертної кари та введення замість неї довічного позбавлення волі, відомий американський кримінолог Д. Ф. Шелі зазначив, що на сьогодні досить складно передбачити майбутнє зазначеного виду кримінального покарання. Саме тому спір про те, чи закінчить смертна кара своє існування чи буде вона застосовуватись і в подальшому, досить далекі від завершення [6, с. 720].

Висновки дослідження. Таким чином, проведений аналіз наукової літератури дає можливість зробити висновок про те, що допоки на доктринальному та практичних рівнях не буде доведена необхідність збереження довічного позбавлення волі та, одночасно, повної відміни смертної кари, доти це буде визначальною обставиною, що детермінує особливості змісту заходів посиленого характеру, які спрямовані на забезпечення особистої безпеки усіх учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Це у повній мірі стосується й заходів безпеки, що застосовуються до засуджених значеної категорії осіб у визначених в ст. 106 КВК випадках. Більш того, сучасні правові реалії нормативно-правового характеру, що спрямовані на видозміну змісту довічного позбавлення волі та відображені у сучасних проектах закону [33], не тільки ускладнюють вирішення проблем безпеки персоналу колоній та інших осіб, задіяних до процесу виконання даного покарання, але й в цілому безпеки суспільства та держави.

Джерела та література

1. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України – 2004. – №3-4. – Ст. 21.
3. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник / О. М. Литвинов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін.: за заг. ред. д. ю. н., проф. О. М. Литвинова та д. ю. н. проф. А. Х. Степанюка. – К.: Дакор, 2015. – 632 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка. В. В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 1063 с.
5. Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведіння з в'язнями / Упоряд. О. І. Шинальський, В. І. Неділько, І. О. Артеменко та ін. – К.: Видавництво «АННА-Т», 2008. – 502 с.
6. Кримінологія. Под ред. Дж. Ф. Шелі / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – 864 с.
7. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9 у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97>.
8. Статут Ради Європи // Офіційний вісник України. – 2004. – №26. – Ст. 1733.
9. Кримінальний кодекс Української РСР: прийнятий Законом Української РСР від 28 грудня 1960 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
10. Виправно-трудова кодекс Української РСР: прийнятий Законом Української РСР від 23 грудня 1970 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1971. – №1. – Ст. 6.
11. Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудова кодексів: Закон України від 1 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 17. – Ст. 123.
12. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 424 с.
13. Мостепанюк Л. О. Довічне позбавлення волі: історія і сучасність / Л. О. Мостепанюк // Підприємство,

- господарство і право. – 2004. – № 8. – С. 131-133.
14. Розгляд судами загальної юрисдикції справ різних категорій протягом 1990-2000 р.р // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 1 (29). – С. 12-26.
15. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2001 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4 (32). – С. 15-25.
16. Судимість осіб та призначення мір кримінального покарання у 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 4 (38). – С. 35-41.
17. Судимість осіб та призначення мір кримінального покарання у 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 4 (44). – С. 28-33.
18. Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2006 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 6 (82). – С. 30-44.
19. Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2007 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – №6(94). – С. 32-43.
20. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2008 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 5(105). – С. 19-34.
21. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції 2009 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 5 (117). – С. 20-35.
22. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2010 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – №5. – С. 30-41.
23. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2011 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 6 (142). – С. 28-42.
24. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – №6 (154). – С. 20-41.
25. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2013 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2014. – № 5 (165). – С. 31-40.
26. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2014 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 6 (178). – С. 23-35.
27. Кримінально-виконавче право України: підруч. / [О. М. Джу́жа, І. Г. Богати́рьов, О. Г. Колб та ін.]; за заг. ред. О. М. Джу́жі. – К.: Атіка, 2010. – 752 с.
28. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України [упоряд. Г. О. Радов, І. І. Резник]. – К.: Леся, 1998. – Т. 1. – 368 с.
29. Кримінально-виконавче право України: підручник для студ. вищ. навч. закладів / За ред. А. Х. Степанюка. – Х.: Право, 2006. – 256 с.
30. Радов Г.О. Пенітенціарна ідея: Думки на тему / Г. О. Радов. – К.: Сфера, 2002. – 187 с.
31. Андрусяк Т. Г. Історія політичних та правових вчень: Навч. Посібник / Т. Г. Андрусяк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 268 с.
32. Святе письмо Старого і Нового Завіту / В перекл. П. О. Куліша та ін. – США: Fishcville, 1991. – 1011с.
33. Про внесення змін і доповнень у нормативно-правові акти з питань виконання покарань: проект Закону внесено Кабінетом Міністрів України у 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

Колб А., Колб И. Об особенностях применения в Украине мер безопасности к лицам, осужденным к пожизненному лишению свободы. В статье на основе изучения правового статуса лиц, осужденных к пожизненному лишению свободы, обоснована необходимость усиления мер безопасности, применяемых к указанным категориям осужденных в ходе исполнения данного уголовного наказания. Проведенный анализ научной литературы с предложениями изменить перечень мер наказаний дает возможность сделать вывод о том, что пока на доктринальном и практических уровнях не будет доказана необходимость сохранения пожизненного лишения свободы и, одновременно, безусловного отказа от смертной казни, это будет определяющим обстоятельством, которое детерминирует особенности мер усиленного характера, направленных на обеспечение личной безопасности всех участников уголовно-исполнительных правоотношений. Это в полной мере касается и мер безопасности, применяемых к осужденным указанной категории лиц в случаях, определенных в ст. 106 Уголовно-исполнительного кодекса Украины. Более того, современные правовые реалии нормативно-правового характера, направленные на видоизменение содержания пожизненного лишения свободы, не только осложняют решение проблем безопасности персонала колоний и других лиц, задействованных в процесс исполнения данного наказания, но и в целом безопасности общества и государства.

Ключевые слова: осужденный, персонал колоний, меры безопасности, пожизненное лишение свободы, исполнения наказания, отбывания наказания.

Kolb A., Kolb I. Peculiarities of Security Measures Applied to the Persons Sentenced to Life Imprisonment in Ukraine. On the basis of the study of the legal status of persons sentenced to life imprisonment the authors place importance on the necessity of strengthening security measures applicable to these categories of prisoners during the execution of criminal penalties. The analysis of scientific literature makes it possible to conclude that as long as the need to preserve life imprisonment and until the complete abolition of the death penalty has not been approved at the doctrinal and practical levels, until then it will remain the crucial factor that determines the intensified character of the content of management features, aimed at protecting the personal safety of all participants of criminal-executive relationships. This provision also includes the security measures applied to the convicted to life imprisonment persons which are specified in Art. 106 of the CEC cases. Moreover, the current legal realities of normative legal nature, aimed at modification of the content of life imprisonment, not only complicate the solution of security problems of the colonies personnel and other persons involved in the process of the sentence execution, but in general, the security of the state and the whole society.

Key words: convict, colonies staff; safety measures; life imprisonment; execution of the sentence; punishment

УДК 343.225(477)

Г. Андрусак

Визначення поняття обставин, що виключають злочинність діяння, у кримінальному праві України

У статті на основі узагальнення конститутивних ознак обставин, що виключають злочинність діяння, це поняття визначено як сукупність умов, за наявності яких усвідомлені вольові діяння, подібні до злочину за об'єктивними ознаками, обумовлені суспільно-позитивними (нейтральними) мотивами і цілями та не заборонені законодавством України, що виключає кримінальну відповідальність. Запропоновано відповідну норму закріпити у статті 36 КК України. Виокремлення спільних ознак та загального поняття обставин, що виключають злочинність діяння, дозволить у кожному конкретному випадку визначати належність тієї чи іншої обставини до цього інституту. За наявності об'єктивних передумов, достатніх правових основ, значної поширеності певних діянь, і відповідності їх ознак тим конститутивним ознакам, які включені у загальне поняття, цей інститут може бути розширений.

Ключові слова: суспільна небезпечність, протиправність, умова, ознака, обставина, що виключає злочинність діяння.

Постановка наукової проблеми та її значення. Обставини, що виключають злочинність діяння, утворюють один із найбільш складних інститутів Загальної частини кримінального права України. У юридичній науці не існує уніфікованого вирішення багатьох дискусійних питань, що становлять значний науковий інтерес та мають важливе значення для відправлення правосуддя. За відсутності легальної дефініції поняття кримінальної відповідальності, закономірно не визначено і поняття виключення кримінальної відповідальності, що призводить до наявності діаметрально протилежних позицій у доктрині та зумовлює складнощі в практичній діяльності. Відсутність нормативного закріплення того чи іншого поняття завжди створює підґрунтя для наукової дискусії, зумовлює появу різних наукових позицій.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Значний внесок у дослідження обставин, що виключають злочинність діяння, зробили вчені О. В. Авраменко, Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, В. В. Аніщук, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, Н. П. Берестовий, О. М. Боднарук, С. В. Бородін, Я. М. Брайнін, В. М. Бурдін, В. О. Глушков, Л. В. Гусар, В. П. Діденко, М. Д. Дурманов, М. Й. Коржанський, О. О. Кваша, С. Г. Келіна, В. М. Козак, А. Ф. Коні, М. І. Мельник, А. А. Музика, М. М. Паше-Озерський, А. А. Піонтковський, Н. М. Плисюк, Е. Ф. Побігайло, Л. М. Підкоритова, О. Б. Сибаль, І. С. Тишкевич, В. І. Ткаченко, Н. Б. Хлистова та інші. Найбільш фундаментальне дослідження таких обставин здійснено у працях українського вченого Ю. В. Бауліна [3, с. 360; 4,